

TRE VECKOR VID TYSKA FRONTER:

Judisk karavan.

Ett ögonblick redaktör!

HAR NI NAGOT PÅ HJÄRTAT?
Ni får tala fritt men kort. Skriv ett ögonblick, Aftonbladet, i Stockholm, på kuvertet.

Judarna i Kovno måste gå i körbanan. Observera Zionsstjärnan på bröstet! Därunder: den stora judeomflyttningen i staden är i full gång samt ett talande anslag: "Den som plundrar, blir skjuten".

ETT GHETTO SKAPAS.

Intryck från den stora judeomflyttningen i Kovno efter bolsjevikvädets fall och

SJÄLVHÄMNDENS OHYGGLIGHETER.

VI KÖRDE FRAM i ett moln av damm. I den djupa sanden på vägarbanorna skramlade en oändlig rad av bondkärror, och vi mötte upphörligt lastbilskolonner med ryska krigsfångar.

Det var inte långt från Kovno, Litauens huvudstad.

Krigets närhet hade redan börjat göra sig märkbar. Här och där voro byarna ganska låga medfarna. Det var som på de flesta andra ställen ryssarna som bränt. I något fall talade man om befolkningens egen hämd mot någon bolsjevik eller jude. En och annan sönderskjuten rysk tank låg som skrot vid vägarbanan. Överallt var man i färd med att iordningställa vägar, och mycket ofta var det judar, som kommanderats ut för detta arbete.

Befolkningen såg egentligen trevlig ut, men de grå stugorna buro armodets prägel. Landet verkade och var fattigt — en fattigdom, som ytterligare ökats under den tid, de ryska herrarna bedrivit sin utarmande politik.

Bron över Njemen till Kovno var sönderpräglad och låg delvis i floden. Men man kom fram över en god, men provisorisk bro; med den andra arbetar maskin från "Organisation Todt".

Käkstad. De utomordentliga möjligheterna, som åtminstone skenbart Njemen-slutningen måste erbjuda stadsbyggaren, hade inte utnyttjats av Kovnoborna. Ett gytter av kakar klättrade uppfor slutningen, och själva staden låg gömd där bakom.

Där hade dock mycket gjorts under självständighetens korta men intensiva år. Ingenjör Kreuger, som tidigare ofta besökt Kovno och på sin tid anlagt en tändsticksfabrik där, konstaterade stora förändringar under självständighetstiden. Gatorna hade blivit bredare; många nya och vackra kvarter hade tillkommit; moderna byggnader, som tidigare helt saknats, hade gjorts sitt intresse i staden, som för övrigt just nu upplevde sin kanske mest hektiska tid, om man undantar de hemska dagarna då stadens och landets öde avgjordes.

Fyra dagar...

Det var inte bara livligt på huvudgatan Laisves Aleja och de andra större gatorna i centrum, utan hela staden var som en myrstack. Det var brådska. Häufig brådska. Militärbilar av alla sorter, ambulanser och andra fordon körde genom de centrala gatorna, som vildade av folk.

Men rörelsen där var ett inlett mot vad som förekom på och intill en av stadens utfartsvägar.

Vi kom närmast av en slump in i en av de kilometerlånga karavanerna av med möbler och judar överflyttade vagnar, som voro på väg mot för oss okända mål. Vid en bro strälade alla dessa från olika håll kommande körför samman till en hart när ogenomtränglig massa. Rop och skrik, piskmillar, ras-

sel från kolliderande vagnar, från nedramlande möbler och andra saker, ett helvetiskt larm.

Alla skulle fram. Trafiken fick inte stoppa. Tiden var knapp.

Fyra dagar hade man på sig. En kungörelse, tryckt dels på tyska och dels på litauiska, gav förklaringen till vagnarnas långa rader, till judarnas iver och böndernas brådska. Judarna, som tidigare i hög grad dominerat i Litauen och framför allt under bolsjevikregimen sett sina förtur i nedgående stadda konjunkturer stiga, hade nu mött sitt öde. En man berättade för oss om befolkningens glädje över att tyskarna befriat landet från Sovjet, men han konstaterade att judarna höll på att få sitt.

Kungörelsen på vägen var knappst mer än dagsgammal. Men den dekreterade att

Etikett från den f. d. kreugerska tändsticksfabriken i Kovno under den ryska regimen.

Judarna leke längre fick på de trottoarerna. Alla judar skulle vara märkta med en gul Zionsstjärna, tydligt synlig på bröstet. De voro det också. De nu nya stjärnorna lyste långt väg.

Alla judar skulle flyttas från sina förtvånade hem till en särskild stadsdel och den flyttningen skulle på några dagar vara verkställd. Det var detta, som pågick.

Kovno hade tiotusentals judar. Man uppgav att flera tusen judar dömdes av de uppretade litauererna som hämd för hjälp åt ryssarna under deras framfart. Men där var massor kvar. Nu voro de på färd till sin egen stadsdel.

Hårt — men ändå barmhärtigt.

Vår skrangliga droska satt en stund fast mellan en vagn, lastad med några fattiga möbler, ett par gamla judegummor och några småbarn, samt en annan vagn, där en judisk tandläkare hade hela sin utrustning. Judar av alla slag och i alla ställningar voro på väg.

Det var som en folkflykt. Man släpade och bar, drog på handkärror och plundrade sig fram genom trängseln. Efter en viss tid skulle man vara framme. Det gavs säkert ingen pordon. Hettan var stark och stämningen ohygglig. Vad som här utspelades betydde för massor en omedelbar och ohygglig förvandling av livets villkor.

Vi sågo judarna på gatorna. Där kommo de ute i körbanan, alla märkta med den gula stjärnan. De skyndade med så hastiga steg de kunde, ur de större ga-

I det nya Tysklands gigantiska kamp på skilda fronter inlar judefrågan en framskjuten plats, och hur man i de besatta områdena i öster löser detta problem, får man ett starkt och åskådligt intryck av i vidstående artikel — den andra i den serie skildringar av "Tre veckor vid tyska fronter", som AB:s utskäntade medarbetare inledde i gårdagens nummer.

torna. Männen voro tysta och kvinnorna kunde väl prata med varandra — endast de unga flickorna skratade och kastade troiska blickar omkring sig.

Det var icke uppbyggligt. En upplevelse, som gjorde ont. Men vad som skedde måste ses i sitt sammanhang.

Judarna hade här som annorstädes ådragit sig befolkningens hat.

Så som situationen var, låg det också i judarnas eget intresse att de samlades för sig. Ghettoer fick de inte lämna utan tillstånd. Och ingen fick utan särskild tillåtelse besöka det. Här skapades en slutet värld. Det skulle betydja liv och ordning i staden. Det skulle betydja att den inhemska befolkningen fick sin chans att skapa sitt eget liv.

Greppet var radikalt. Så som man såg det utifrån verkade det hårt till ytterlighet, men kanske det ändå var barmhärtigt att genom ett raskt och beslutsamt avgörande klara frågan än att låta folkblandningen forlora och risken för pogromer och personlig osäkerhet fortsätta.

*

VI BODDE på ett nytt och rent hotell vid stadens huvudgata och besvärdades inte av några smådjur, vilket enligt brukar vara fallet även på bättre ställen i dessa delar av Europa, men vi hördet hela natten raset från böndernas vagnar, som oavslutligt körde judarna och deras tillhörigheter ur staden. Ur staden, som nu förvägrade dem medborgarrätt.

De fingo ej gå i offentliga parker, inte använda bilar eller droskor, och de skulle stanna i sin egen stadsdel. Så blev det när judefrågan blev i verklig mening akut.

FÖR JUDARNAS FÖRSÖRJNING i ghetton togo naturligtvis myndigheterna sitt ansvar. Men de krävde arbete. Och överallt på vägarna såg man judar i vägarbetet. Gamla skägga och spinkiga gubbar, medelålders män och ungdomar arbetade med spade och spett med skottkärra och stenhammare. Naturligtvis förekom också andra arbeten; först och främst måste de sysselsättas med ghettonas inordningsställande och de nödvändiga arbetena för tiotusentals människors dagliga behov.

Även i övrigt till den litauiska huvudstaden på att komma till sig själv. Affärerna, som i många fall av ryssarna fullständigt utplundrats på varor, höll på att sättas i stånd.

Det hade här liksom i Polen gått vill

Hyresgäster och hyresvärdar.

Gång efter annan klagas i insändare och på olika sätt över hyresvärdars obehägnhet att hyra ut sina lediga lägenheter till familjer med barn. Men aldrig har man märkt att någon velat vidröra de verkliga orsakerna till denna företeelse. Nej, det gitter man icke. Man säger i stället att värden "av egen bekvämlighet icke tillåter sin omgivning föda barn". (Se "Avisads" insändare i "Ett ögonblick" d. 5 aug.) Man tycker det låter triffelskräp. Givetvis ägnar man icke en tanke åt den skadedörelse på lägenheter, trappuppgångar, portar och husväggar som barnen, utan att föräldrarna på minsta sätt söka hindra det, åstadkomma. På väggarna ritas med röd- och blåkrita, spikar och andra föremål, målning och murbruk petas sönder m. m., som icke kan uppräknas här. I Traneberg har utvecklets en mycket fin sport bland de halvstora pojkarerna. De röra ihop jord och vatten till blöta bollar, som kastas till måls på husfasaderna, där de fastna. Denna "prickning" av husen ge för all del litet omväxling med kolteckningar och andra klotterier av olika slag, men hyresvärdarna skattar icke åt det, som många andra göra.

Tror nu verkligen dessa hyresvärdehållande klagosångsförfattare att en hyresvärd skulle vara mer än en människa och icke på något sätt reagera mot dylikt ofog.

Vad som här omnämnts är den verkliga orsaken till varför värdena i första hand gärna se sig om efter sådana hyresgäster från vilka dylikt ohägn icke är att befara. Åtminstone ur ekonomisk synpunkt måste det väl vara förklarligt. Någon statistik över sådana merkostnader, som en hyresvärd har sig pålagt finnes icke, men alldeles säkert rör det sig här om årliga miljonvärden bara inom Stockholm.

Vad kan nu göras för att åstadkomma ett bättre förhållande i berörda avseenden? Åro barnens föräldrar beredvilliga att låta hyresvärdarna, om det kan styrkas att deras barn deltagit i sådana bravader som omnämnts? Sakerligen icke.

Med rätta klagas det över att det i vår tid är svårt för föräldrar att komma till rätta med sina barn. Må så vara, men i lekådrarna måste väl ändå barnen kunna hållas efter. Men det är nog här det brister. Det är icke alls överlätt att man i Traneberg får se mödrar som stillsittande åse hur deras teinagar med sina "trä-

till under den sista kampens fruktansvärda dagar. Hus hade bränts, affärer plundrats, och självhämnden hade uttagits i ohyggliga former. Nu såg man på fönstrarna till en massa tomma butiker väldiga anslag, som kort med bestämt förkunnade: "Den som plundrar blir skjuten".

Ryssarna hade infört rubel och koppek och dessa myntslag brukades delvis ännu. T. o. m. tändsticksetiketterna voro försedda med hammaren och skäran. Vi visa en etikett från den av ingenjör Kreuger för 20 år sedan uppförda fabriken i Kovno, som ännu var i gång och där man med glädje och tacksamhet erinrade sig "den svenska tiden" och frågade när svenskarna kommo tillbaka.

Vad skulle man svara på det?

Arbete och ordning!

NEDVRÄKTA OCH **ILLA** hanterade statyer av Lenin och Stalin vittnade i olika städer om befolkningens känslos för dessa sovjetryska herrar. Mat saknades inte i Kovno. Litauen är självförsörjande, och sådana saker som livsmedelsransonerering kände man inte till. De tyska soldaterna låto sig väl smaka, när de inmundigade de stora portionerna på Metropoli. Officerarna hade sitt kasino på Versailles. Både officerare och soldater behövde äta i lugn och ro. Själva kriget var på detta håll avslutat, men där förestod ett återuppgygningsarbete av betydande dimensioner. Den nys utnämnde rikskommissarien för Ostland, gauleiter Lohse, vars myndighet sträcker sig över Estland, Lettland, Litauen och Vitryssland, kom just den dagen vi voro i Kovno dit och riktade ett upprop till befolkningen, vari han bl. a. uppfordrade invånarna att med kraft och beslutsamhet ställa sig till förfogande för uppgiften att skaffa arbete och återupprätta ordningen i området. Det hette i uppropet bl. a.:

"Bolsjevierna hotade hela Europa. Den var på väg att överfalla Tyskland och här slagit er med de fruktansvärda slag. Om denna världsligande, ännu några år hade fått härja hos er, då hade intet varit kvar av er egendom och ert folk. Bolsjevikledarna hade släpat er till Sibirien, utplundrat och mördat er. Med insats av sitt blod har det tyska folkets krigsmakt nedlagt den bolsjevistiska världsfärdens. Var och en skall därför förstå att det tyska folket därmed har övertagit plikten och rätten att så ordna förhållanden att aldrig mer en liknande fara skall hota de europeiska folkens traditioner. Trots alla skador, som tillfogats

Aktning för soldaten.

En person beklagade sig i "Ett ögonblick" över allmänhetens uppträdande mot soldaten. Själva har jag undrat över att den frågan så sällan kommer på tal! Att det inte är bättre ställt, än att soldaten gång på gång blir påmind om sin ringhet, har nog var och en som gått i kronans kläder fått erfara. Orsakerna här till är nog många. En av dem är nog krigslagen, som så tydligt skiljer på över- och underordnad.

Bemötandet på restauranger, affuligen, hänger nog samman med drickspenningsystemet, som här visar en av sina, kanske fulaste sidor. 13 månader.

Hjälp Finlands mödrar.

Man känner sig mer än syndfull då man läser om Finlands hungrande folk.

Vi sätter här hemma i Sverige i lugn och ro och offrar väl för all del någon gång en beklagande tanke åt broderfolket, men i de flesta fall låter vi det stanna vid det.

Vi klaga över att smör, socker och flaskransonerarna är för knappa. Här hemma vet man ej vad verklig nöd väl säga.

Gud har hållit sin skyddande hand över oss. Utan vår förskyddning eller värdighet, har här själv i förra världskriget genomgått alla krigets och hungersfasor i ett krigsförklarad land och vet hur förtvilit en mor lider då hon måste se sitt barn hungrig och ej har något att ge det.

Se det dag för dag allt mer och mer falla ihop.

Svenska mödrar! Tänk på de finländska och deras barn. Offra några kuponger. Det är ju så lite bevärd för att sända in dem till närmaste kristidsnämnd eller despeschkontor. Linnea W.—dh.

svärd" eller långskafade spadar sålde sönder buskar i parker och planteringar, hugger med knivar i trädstammar o. s. v. När man får se sådant utomhus befarar man att det icke står bättre till inomhus. Det har nog många hyresvärd fått erfara. Angående värden är det ett mycket gångsamt talat bland en del hyresgäster, att "för högt är det ingen synd om något blir förtvilit, han tjänar så bra ändå på oss." Känner ni igen det kanske? Barnen äro lyhörda och ha god fattningsförmåga och därför blir det som det blir. Hyresvärd.

det tyska folket, och trots alla angrepp mot det nationallsocialistiska Tyskland skall rikaregeringen i er valfärdas intresse bemöda sig om att tillförsäkra er arbete, bröd och fortsatt utveckling. Men den tyska förvaltningen förordrar att dessa anvisningar obetingat ålyddas, då de tjäna endast ett mål: att tillförsäkra landet och dess invånare ett tryggt liv."

Generalkommissarien för Litauen von Renteln riktade samtidigt ett upprop till folket, där det bl. a. hette:

"Litauer! Återuppgygningsarbetet i det mig anförtrödd område skall omedelbart påbörjas. Ett arbete på edra arbetsplatser i stad och på land tjänar detta återuppgygnande. Hjälp med alla krafter att avlägsna spåren av det blodiga bolsjevikregementet!"

Man handlar snabbt. Redan nu voro arbeten i gång, och det är säkert ingen överdrift att säga att arbeten, som under s. k. normala förhållanden skulle tagit ett par år i anspråk, nu klaras på några månader.

I Litauen och Polen hade ryssarna överallt ändrat alla vägskyllar. Nu stod det ryska på skyllarna, där tyskarna ännu inte hunnit med att få upp nya med namnen på såväl litauiska, resp. polska, som tyska. Det arbetet pågick, och vi mötte ett par vagnar fullastade med nya vägskyllar.

Andra arbeten vid sidan av förbättrandet och iordningställandet av själva vägar, voro telegraf- och telefonlinjernas och de elektriska ledningarnas istandsättande. Längre in mot öster voro speciella frontarbetare, utrustade med särskilda maskiner, i gång med att lägga om de ryska järnvägslinjerna till kontinentens spårvidd.

Ö VERALLT ARBETADES DET för att sätta i stånd, bygga upp och skapa förmögna förbindelser. Och det var inte enbart det pågående krigets omedelbara krav, som därvid tillfredsställes, utan också de krav som frågavardens länders framtida kultivering skulle ställa, gång här till mötes.

Balticums möjligheter komma mycket snabbt att utvecklas. I motsats till vad som varit fallet om bolsjevikerna fått fortsätta, kunna litauererna i raskare takt fullfölja den utveckling framåt mot bättre villkor och högre standard, som man under den egna frihetsperioden med framgång påbörjade. Detsamma blir säkert fallet i Estland, Lettland och Polen.

Fritz T. Lönnegren.